

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders

Gwen van Eijk

Criminologie, Erasmus Universiteit Rotterdam

Inleiding

Witteboordendader Bernard 'Bernie' Madoff zit een straf uit van 150 jaar in een Amerikaanse gevangenis wegens beleggingsfraude (NYT, 2009). Madoff stond aan het hoofd van een legitieme beleggingsfirma, maar lichtte via een Ponzischema ook gedurende bijna drie decennia zijn klanten op voor het duizelingwekkende totaalbedrag van 65 miljard dollar. Madoff werd berecht door de Amerikaanse federale rechtbank. Dit heeft als gevolg dat bij de straftoemeting de federale richtlijnen van toepassing waren en dat de strafhoogte voor een belangrijk deel werd bepaald door de hoogte van de geleden schade die Madoff veroorzaakte (Podgor, 2007). Deze richtlijnen zijn opgesteld door de U.S. Sentencing Commission die daarbij een neutrale strafmethode voor ogen hadden: een methode die klassenblind zou zijn (ibid.). Volgens Amerikaans rechtsgeleerde Ellen Podgor brengt deze methode echter een gevaar voor omgekeerde klassenjustitie met zich. Belangrijke daderkenmerken worden bij de straftoemeting buiten beschouwing gelaten. Zo hebben witteboordendaders vaak geen criminele voorgeschiedenis – ze zijn *first offenders* – en heeft bestraffing grote *collateral consequences* aangezien de daders onvermijdelijk hun status en een groot deel van hun sociale netwerk verliezen (Podgor, 2007). Door vooral te kijken naar de aangerichte schade worden Amerikaanse witteboordendaders vaak 'draconische straffen' opgelegd, aldus Podgor, waarmee de straffen voor economische delicten hoger zijn dan die voor gewelddadige straatcriminaliteit zoals moord en verkrachting (ibid., p. 733).

Wat nu als rechters bij de bestraffing van Madoff wel rekening hadden gehouden met persoonlijke kenmerken en omstandigheden? In veel Amerikaanse staten worden mensen die zijn veroordeeld onderworpen aan risicotaxatie om de kans op recidive in te schatten. Was Madoff berecht in de staat New York dan was hij onderworpen aan het risicotaxatie-instrument COMPAS (Brennan e.a., 2009); andere staten gebruiken bijvoorbeeld de LSI-R

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

(Monahan & Skeem, 2013). Ook in landen als Canada en Engeland & Wales worden sinds lange tijd risicotaxatie-instrumenten gebruikt om de straf voor veroordeelden te bepalen (Hannah-Moffat, 2015; Robinson, 2003). In de Nederlandse strafrechtspraktijk wordt het instrument RISC gebruikt (Recidive Inschattingsschalen). In het kader van de straftoemeting wordt dan gekeken naar het recidiverisico: wat is de kans dat de veroordeelde bij vrijlating opnieuw een delict pleegt? Als dat risico hoog is, kan de rechter besluiten een gevangenisstraf in plaats van een taakstraf op te leggen, of besluiten een langere straf op te leggen.

In deze bijdrage onderzoek ik de rol van de sociaaleconomische status van individuen bij de berekening van de risicoscore. Ik beperk mij tot de praktijk van risicotaxatie in de *straftoemeting* van veroordeelden. Ik laat dus buiten beschouwing dat risicotaxatie-instrumenten ook worden gebruikt om beslissingen te nemen over vervroegde vrijlating (*parole*), reclassering, toezicht en behandelingsprogramma's. Als Madoff een kortere, niet levenslange, straf zou uitzitten, dan zou hij op een bepaald moment voor een *parole board* moeten verschijnen, die op basis van zijn dossier en gedrag in de gevangenis zou oordelen over zijn recidiverisico. Zou hij worden vrijgelaten dan zou Madoff een tijd *on probation* zijn en zou een reclasseringsmedewerker zijn risicofactoren en *criminogenic needs* in kaart brengen om het juiste niveau van toezicht en de meest geschikte rehabilitatieprogramma's te kunnen vaststellen. Ook in Nederland wordt de RISC gebruikt voor een veelheid aan beslissingen waaronder die van de reclassering over behandeling en toezicht. De rechter kan bovendien in het kader van een straf besluiten dat de veroordeelde een bepaald programma moet voltooien. Om mijn argument inzichtelijk te maken simplificeer ik de praktijk hier enigszins en richt ik me op de invloed van risicotaxatie op de strafmodaliteit en de strafduur, waarbij het uitgangspunt is dat veroordeelden met een hoger recidiverisico een zwaardere en/of langere straf zullen krijgen opgelegd. Ook het onderscheid tussen 'boordloze' straatcriminelen en witteboordencriminelen is natuurlijk gesimplificeerd, ook omdat er grote groep daders is die in geen van deze categorieën valt. Het doel van dit onderscheid is om te verkennen wat nu de gevolgen zijn van het toepassen van algemene risicotaxatie-instrumenten zoals de RISC op individuen met heel verschillende kenmerken.

Een tekst over witteboordencriminaliteit zou niet compleet zijn zonder een paar woorden over de definitie. In de wetenschappelijke discussie wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen daadgerichte en dadergerichte benaderingen. De daadgerichte benadering is wel bekritiseerd

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

omdat het negeren van de rol van macht, die gerelateerd is aan de sociaaleconomische positie van daders, de aandacht afleidt van de manier waarop de status en respectabiliteit van de daders een rol spelen in sociaal-politieke reacties op witteboordencriminaliteit (Simpson, 2013, p. 312). Podgor problematiseert de daadgerichte benadering omdat 'it eliminates class, political influence, gender, and race from determining whether individuals fall within the ranks of being designated a white collar offender' (Podgor, 2007, p.737). Edwin Sutherlands (1940) welbekende definitie van witteboordencriminaliteit is dadergericht en bovendien klasse-sensitief: het gaat om daden gepleegd door mensen met een respectabele en hoge sociaaleconomische status. Naast de bovengenoemde redenen voor een dadergerichte benadering zijn er twee andere redenen dat ik Sutherlands definitie volg. Ten eerste richten risicotaxatie-instrumenten zich bij uitstek op de persoon van de dader en diens leefomstandigheden. Ten tweede kan vooral een dadergerichte benadering van witteboordencriminaliteit het beeld van 'de crimineel' als gemarginaliseerd figuur corrigeren. Dat corrigeren is belangrijk, denk ik, omdat dit stereotiepe daderbeeld een rechtvaardiging is voor de selectieve werking van het strafrecht, dat van opsporing tot berechting nog altijd meer gericht is op kleine(re) criminaliteit en daarmee op kwetsbare groepen in onze samenleving. Risicotaxatie, zo zal ik betogen, bekrachtigt deze selectieve werking.

Hoe scoort Madoff op de RISC?

Ten behoeve van de risicotaxatie worden via een gestandaardiseerd instrument allerlei persoonlijke kenmerken en leefomstandigheden van de veroordeelde in kaart gebracht. Hoe zou Madoff nu scoren op zo'n instrument? Omdat dit hoofdstuk vooral door Nederlandse criminologen en strafrechtsdeskundigen zal worden gelezen, stel ik me even voor dat Madoff in Nederland berecht zou worden. Veroordeelde individuen die in Nederland voor de rechter komen zouden kunnen worden onderworpen aan de RISC. De RISC wordt niet bij iedereen afgenomen en het is mij niet geheel duidelijk wat hiervoor de criteria zijn. Gemakshalve nemen we aan dat de zaak Madoff hiervoor in aanmerking komt. De RISC is gebaseerd op het Engelse instrument OASys en bestaat uit twaalf schalen die gegevens in kaart brengen met betrekking tot het delict en delictgeschiedenis, de sociaaleconomische omstandigheden, relaties, middelengebruik, emotioneel welzijn, denkpatronen en houding (zie Tabel 1).

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaaningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Zoals gezegd scoren witteboordendaders vaak gunstig op het punt van eerdere strafrechtelijke veroordelingen. Ook voor Madoff zou dit het geval geweest zijn, hoewel een eerste verdenking tegen hem stamt uit 1992 (aldus Wikipedia), maar Madoff gaf twee klagende klanten hun geld terug en de toezichhoudende instantie sloot de zaak, dus dit incident zou niet worden meegenomen als eerdere veroordeling voor fraude. Drie van de twaalf schalen meten de sociaaleconomische status van het individu, waar Madoff gunstig op scoort: hij heeft een bachelordiploma, een stabiele en zeer succesvolle werkhistorie, en dito inkomen (los van het geld dat hij binnenhaalde via de Ponzi-fraude). Een snelle zoektocht op internet leert mij niets over zijn drugs- en alcoholgebruik en over zijn emoties, denken en houding is het natuurlijk slechts gissen. Me dunkt dat iemand die drie decennia lang een groot geheim met zich meedraagt zonder een zenuwinzinking te krijgen een emotioneel stabiel persoon is, maar daarvoor ook wel de nodige neutralisatietechnieken zal moeten aanwenden. Wat betreft relaties: Madoff genoot een uitstekende reputatie als lid van de New Yorkse *high society* en vanwege zijn filantropie (Van de Bunt, 2010). Bovendien was Madoff ‘meester in het wekken van sympathie en vertrouwen’ (ibid., p.32) en dat zou weleens een gunstige invloed kunnen hebben op de taxatie – meer hierover later. Kortom, ik acht het aannemelijk dat Bernie Madoff niet zou worden geclassificeerd als ‘hoog risico’.

Risicotaxatie, sociaaleconomische status en selectiviteit

In een recent verschenen artikel heb ik het gebruik van sociaaleconomische factoren in risicotaxatie-instrumenten bekritiseerd op grond van hun selectieve of ongelijke werking: wanneer sociaaleconomische factoren een rol spelen in straftoemeting en kansarme daders vaker zwaardere straffen krijgen, dan leidt dit tot verdere sociale ongelijkheid onder de daderpopulatie (Van Eijk, 2016). Belangrijk is hier te wijzen op een verschil met discussies over etnische of raciale bias. Als het gaat over selectiviteit op basis van huidskleur of etnische afkomst, zoals bij de discussie over etnisch profileren door de politie, gaan we er meestal vanuit dat hieraan onderbewuste denkprocessen en vooroordelen ten grondslag liggen. Bij risicotaxatie is de selectiviteit echter doelbewust, omdat sociaaleconomische marginaliteit wordt gezien als een risicofactor voor recidive. Dat neemt niet weg dat daarnaast ook sociaaleconomische selectiviteit op impliciete of indirecte wijze kan ontstaan. Kijken we bijvoorbeeld naar criminele geschiedenis, dan kunnen we constateren dat politie-inzet en

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaaningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

handhaving in grotere mate is gericht op straatcriminaliteit en minder op witteboordencriminaliteit. Met oog op straatcriminaliteit wordt politie vervolgens weer ingezet in bepaalde buurten, waar meestal ook sprake is van grotere sociaaleconomische achterstand. Simpel gezegd: de kans een politieagent tegen te komen is groter in de Haagse Schilderswijk dan in Wassenaar (vgl. Van de Bunt, 1992). Die kans wordt waarschijnlijk nog vergroot als veroordeelde personen eenmaal bekend zijn bij de politie aldaar. Een indirecte sociaaleconomische bias kan ook spelen bij enkele persoonlijke factoren. Iemand's vrijetijdsbesteding, bijvoorbeeld, zal afhankelijk zijn van diens financiële middelen. Sommige risicotaxatie-instrumenten beoordelen de invulling van de vrijetijdsbesteding: is die zinvol, gestructureerd? Het zal niet verbazen dat 'rondhangen' als meer risicovol wordt beoordeeld dan muzikles of sporten, maar rondhangen is gratis en extracurriculaire activiteiten zijn dat vaak niet. En zelfs bij attitudes kunnen sociaaleconomische verschillen een rol spelen, omdat attitudes verbonden zijn met hoe we dingen ervaren, en onze ervaringen weer verbonden zijn met onze positie in een samenleving. In het Amerikaanse instrument COMPAS wordt mensen onder het kopje 'Criminele attitudes' een aantal stellingen voorgelegd, waaronder 'De politie is er niet voor arme mensen'. Nu weten we uit de literatuur dat het vertrouwen in politie en justitie onder mensen die leven in achterstandsbuurten niet groot is. Vanuit hun ervaringen met politie en justitie is hun wantrouwen begrijpelijk. Zonder de maatschappelijke context van activiteiten, gedrag en houding mee te nemen worden de gevolgen van structurele ongelijkheden geïndividualiseerd (Goddard & Myers, 2016).

De sociaaleconomische bias in risicotaxatie zou kunnen leiden tot klassenjustitie – of, neutraler gezegd, selectiviteit op basis van sociaaleconomische status. Dit is moeilijk empirisch te achterhalen, omdat veel verschillende factoren meespelen in de straftoemeting. Zo vonden Van Wingerden en collega's (2014) geen effect van de RISC-score op de opgelegde straf van veroordeelden. Uit interviews met rechters bleek ook dat zij zich weinig gelegen laten aan de risicotaxatierapporten die de reclassering schrijft; zij maken hun eigen afweging (Van Wingerden e.a. 2015). Anderzijds vonden Van Wingerden en collega's (2016) wel dat sociaaleconomische factoren zoals werkloosheid en inkomen een rol hadden in de straftoemeting: sociaaleconomisch zwakkere veroordeelden werden hierin benadeeld. Wermink en collega's (2016) vonden in lijn hiermee dat veroordeelden met een buitenlandse

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

achtergrond langere en zwaardere straffen kregen, los van delict en eerdere veroordelingen. Dus toch klassenjustitie?

Dat is wat kort door de bocht. Zoals Van de Bunt in een artikel over selectiviteit in de strafrechtsketen opmerkt, ook als er 'onmiskenaar aanwijzingen [zijn] voor het bestaan van ongelijkheid in de strafrechtspleging', dan is hiermee klassenjustitie of discriminatie nog niet aangetoond (Van de Bunt, 1992, p. 2). Immers, 'ongelijkheid kan ook ontstaan uit de selectieve werking van de strafrechtspleging, die onbedoeld en zelfs onbewust plaatsvindt' (ibid.). Een evident voorbeeld is dat de pakkans voor plegers van straatcriminaliteit hoger is dan die voor belastingfraudeurs, waardoor 'Marokkaanse jongens' een grotere kans hebben om met politie en justitie in aanraking te komen dan 'blanke, *middle class* heren' (ibid.). Tegenover bedoelde en bewuste discriminatie staat onbedoelde en onbewuste selectiviteit als gevolg van de vele en verschillende beslissingen die worden genomen in het kader van '*people processing*' (ibid.). Zo kan risicotaxatie gezien worden als een werkstrategie die beoogt de besluitvorming over de bestraffing en behandeling van individuen te stroomlijnen. Stroomlijning reduceert ook de complexiteit van zaken. In die zin past risicotaxatie in een veel breder – en al veel langer bestaand – proces van rationalisering in het strafrecht (Silver, 2000).

Rechtssocioloog Kees Schuyt (1983) maakt een vergelijkbaar onderscheid tussen bedoelde en onbedoelde klassenjustitie en voegt daaraan nog toe dat ongelijke behandeling ook het gevolg kan zijn van 'goede bedoelingen'. Van de Bunt hint daarnaar wanneer hij opmerkt dat rechters terughoudend zijn in het opleggen van een gevangenisstraf als de verdachte daardoor zijn baan verliest: 'Hoe goed bedoeld deze geïnstitutionaliseerde terughoudendheid met de toepassing van strafrecht ook is, in de praktijk kan het leiden tot onaanvaardbare verschillen in afdoening naar bijvoorbeeld sociale status, werkstatus, etnische afkomst' (Van de Bunt, 1992, p. 11; zie ook Van Eijk, 2015). De Raad voor de Rechtspraak ziet een mogelijke 'rationele verklaring' voor de verschillen in straffen op basis van etnische afkomst die Wermink en collega's vonden: rechters nemen in de straftoemeting mee dat veroordeelden 'wel of niet beschikken over huisvesting en/of een baan' (in Wermink, 2015, p. 6). Dat veroordeelden van niet-Nederlandse afkomst vaker dakloos en werkloos zijn zou inderdaad een verklaring kunnen bieden. Opmerkelijk is wel, vind ik, dat de Raad voorbij lijkt te gaan aan de vraag of verschillen in straftoemeting op basis van huisvesting of werkstatus wel gerechtvaardigd zijn.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Goede bedoelingen of niet, en of rechters risicotaxatie-instrumenten nu wel of niet gebruiken, mijn punt is dat er op zijn minst discussie moet zijn over de vraag of sociaaleconomische status een rol of zou mogen of moeten spelen in de straftoemeting (Van Eijk, 2015). Daarbij is het wat mij betreft niet evident dat verschillen in sociaaleconomische status nooit tot verschillen in straffen zouden mogen leiden. Misschien is het om allerlei redenen onwenselijk om bij de straftoemeting geen rekening te houden met de sociaaleconomische status van de veroordeelde. Inderdaad lijkt het mij niet verstandig om baanverlies te veroorzaken, als dat niet nodig is – ook los van de vraag of die baan nu werkt als een beschermende factor. (Blijkbaar niet, want anders was het delict in de eerste plaats al niet gepleegd?) Geldboetes zouden logischerwijs inkomensafhankelijk kunnen zijn. Taakstraffen moeten worden afgestemd op (cognitieve) vaardigheden, waarbij we dan moeten bepalen of we mensen als straf iets zinvols willen laten doen of juist iets geestdodends. (Hoogopgeleide daders dus juist papier laten prikken?)

Om de discussie over de rol van sociaaleconomische status in de straftoemeting te stimuleren, pleit ik in deze bijdrage voor klasse-sensitieve risicotaxatie. In de volgende paragraaf doe ik een aanzet voor een instrument dat geschikt is voor individuen die zijn veroordeeld voor witteboordencriminaliteit.

RICH: een risicotaxatie-instrument voor witteboordendaders

Risicotaxatie-instrumenten hebben hun grondslag in het *risk-needs-responsivity*-model dat door de Canadese psychologen Andrews en Bonta (2010) is ontwikkeld. Dit model gaat ervan uit dat het bestaan van *criminogenic needs* een rol spelen in het delictgedrag. Hier toont zich al een zekere mate van sociaaleconomische bias: het model van *criminogenic needs* is namelijk niet geheel klasse-neutraal. Immers, volgen we John Braithwaite (1991), dan zit het verschil tussen de daden van *street criminals* en *suit criminals* nu juist in de aanleiding voor de criminele handelingen: waar straatcriminelen veelal proberen een *need* – behoefte – te vervullen, worden witteboordencriminelen gedreven door *greed* – hebzucht. Een risicotaxatie-instrument dat toegespitst is op witteboordendaders zou dus om te beginnen moeten vertrekken van een ander verklaringsmodel. Het onderscheid van Braithwaite bood inspiratie voor het volgende voorstel voor een nieuw klasse-sensitief risicotaxatie-instrument: de RICH.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISc? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Zoals de RISc een acroniem is, is ook RICH dat: Recidive Inschattingschalen voor Criminaliteit vanwege Hebzucht.

Het voorstel voor een klasse-sensitief risicotaxatie-instrument klinkt de lezer misschien vreemd in de oren, maar het zou prima passen in de groeiende onderzoeksliteratuur over gender-sensitieve en etniciteit-sensitieve instrumenten. Vrouw-sensitieve instrumenten zijn nodig, aldus onderzoekers, omdat instrumenten doorgaans op mannelijke dadersamples zijn gebaseerd, en vrouwen nu vanuit andere *criminogenic needs* criminaliteit plegen (zie bijv. Hannah-Moffat, 2009; Van Voorhis e.a., 2010; Van der Knaap e.a., 2012). Vergelijkbare argumenten zijn aangevoerd voor raciale en etnische achtergrond, omdat bepaalde etnische of raciale groepen een zodanig marginale maatschappelijke positie hebben dat daardoor hun risicoscore per definitie hoog is (Hannah-Moffat & Maurutto, 2010; Goddard & Myers, 2016). Sociaaleconomische factoren spelen zowel bij vrouwen als bij bepaalde etnische of raciale groepen een rol: zij verkeren doorgaans in meer gedepriveerde omstandigheden, wat hun risicoscore zou vertekenen. Dus waarom dit argument niet inbrengen als het gaat om sociaaleconomisch gemarginaliseerde individuen?

Voor de goede orde: in het kader van organisatiecriminaliteit wordt wel geschreven over risicotaxatie maar deze instrumenten richten zich niet op personen maar op systemen binnen organisaties; het gaat hier om 'operational risk' (Clauss e.a., 2009). Het is mij juist te doen om instrumenten die zich richten op veroordeelde individuen. Dat is nog niet zo makkelijk, omdat veel criminologisch onderzoek naar daderkenmerken en risicofactoren voor recidive zich richten op daders van straatcriminaliteit. Ook in het criminologisch onderzoek zit in een sociaaleconomische bias. Voor daders die behoren tot de sociaaleconomische bovenklasse geldt helaas nog dat speculatie over individuele kenmerken, waaronder hebzucht en overmoed, het theoretische narratief domineren (Simpson, 2013, p. 315). Voorts ontbrak het mij aan tijd en middelen om een systematische review te doen van al het gepubliceerde onderzoek hiernaar. Ik doe hier dus niet meer dan een eerste aanzet voor de theoretische onderbouwing van de items in de RICH.

Hoe zou het risicotaxatie-instrument RICH voor witteboordendaders eruit moeten zien? Tabel 1 geeft een overzicht van de twaalf schalen in de RISc en per schaal de items die een verhoogd risico meten en doet een voorstel voor een alternatieve invulling van die schalen voor de RICH.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaaningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Tabel 1: Risicofactoren (items) per schaal voor de RISC en RICH

Schalen	Items in RISC	Items in RICH
1-2 Delict en delictpatroon	Gewelddadig Eerdere veroordelingen	Fysieke schade Duur delict Bestuursrechtelijke sancties
3 Huisvesting en wonen	Dakloos, tijdelijk wonen Woont in probleebuurt	Meerdere woningen Woningen in buitenland Hoge woningwaarde
4 Opleiding, werk en leren	Geen basisschooldiploma Geen vervolgopleiding Werkloos Instabiele werkhistorie	HBO/WO-diploma Werk met hoge status Functie met veel verantwoordelijkheden Toezichhoudende rol
5 Inkomen en omgaan met geld	Uitkeringsafhankelijk Schulden	Groot vermogen Filantropie
6-7 Relaties	Destructieve relaties Sociaal isolement	Groot netwerk Uitstekende reputatie Sociaal kapitaal
8-9 Drugs-/alcoholgebruik	Misbruik of verslaving	Geen item
10 Emotioneel welzijn	Instabiel Negatief zelfbeeld/ overtrokken positief zelfbeeld	Stabiel Neuroticisme Overmoed Arrogantie <i>Sense of entitlement</i>
11 Denkpatronen	Lage zelfcontrole Niet sociaal vaardig	Zelfcontrole Psychopathie Zeer sociaal vaardig
12 Houding	Ontkenning schuld/schade	Ontkenning schuld/schade

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaaningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

	Toont geen berouw Niet gemotiveerd te veranderen	Zeer vaardig in zelfreflectie Zeer gemotiveerd te veranderen
--	--	--

Toelichting bij de RICH-items:

1-2 Delict en delictpatroon – De neiging witteboordencriminaliteit te karakteriseren als geweldloos, slachtofferloos en ‘onpersoonlijk’ ontnemt het zicht op de serieuze fysieke schade aan mens, dier en milieu (Croall, 2007; Simpson, 2013). Het niet naleven van milieuvoorschriften kan leiden tot vergiftiging van mens en dier; het niet naleven van arbowetgeving kan letsel en dood als gevolg hebben; het aanbieden van rommelhypotheken heeft niet alleen een financiële crisis als gevolg gehad maar ook een toename van suïcide (Hawton & Haw, 2013).

In tegenstelling tot Sutherlands (1940) bevinding dat veel witteboordendaders recidivisten zijn, laat recenter onderzoek zien dat veel witteboordendaders die voor de rechter komen *first offenders* zijn, of recidivisten die slechts enkele arrestaties of vervolgingen op hun naam hebben staan (Benson & Moore, 1992; Podgor, 2007; Van Onna e.a., 2014). Echter, hoewel sprake kan zijn van een laag aantal arrestaties of veroordelingen is het vaak zo dat de aard van witteboordencriminaliteit zo is dat de criminele handelingen een zeer lange duur hebben. Zoals gezegd duurde Madoffs beleggingsfraude bijna drie decennia voort. Misdrijven als fraude en corruptie hebben vaak een doorlopend karakter, in tegenstelling tot misdrijven als overvallen of inbraken die zijn afgebakend in de tijd maar wel herhaald kunnen plaatsvinden. In een risicotaxatie-instrument voor witteboordencriminelen zou de duur van het gepleegde delict dan ook een betere indicatie zijn voor een verhoogd recidiverisico dan het aantal arrestaties of veroordelingen. Voorts moeten eventuele eerdere schikkingen met het OM worden meegenomen (Beckers, 2017). Ten slotte moet gekeken worden naar het aantal eerdere bestuursrechtelijke sancties, omdat criminele gedragingen vaak ook bestuursrechtelijk kunnen worden gehandhaafd, wat dus het aantal strafrechtelijke veroordelingen vermindert.

3 Huisvesting en wonen – Voor veel witteboordendaders geldt dat ze een eigen woning bezitten (Van Onna e.a., 2014). Mogelijke items die duiden op hebzuchtige neigingen: eigendom van meerdere woningen, woningen in het buitenland, hoge woningwaarde.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

4 Opleiding, werk en leren – Witteboordencriminelen zijn, zeker vergeleken met ‘gewone’ daders, gemiddeld hoger opgeleid (Benson & Moore, 1992; Poortinga e.a., 2006; Van Onna e.a., 2014). Hoewel witteboordencriminelen niet noodzakelijkerwijs hoogopgeleid hoeven te zijn, moet een hoge opleiding zeker niet als een beschermende factor worden beschouwd. Een hogere opleiding is voorts gerelateerd aan de toegang tot functies met meer verantwoordelijkheid en zelfstandigheid, en dus minder controlerend toezicht, wat een risico vormt voor witteboordencriminaliteit. Shover (2007) oppert dat het culturele kapitaal van mensen die opgroeien in kapitaalkrachtigen gezinnen ertoe bijdraagt dat hoogopgeleiden vaardiger zijn in het goedpraten van hun gedrag (zie verder onder Houding).

Betaald werk en een sterk CV zijn voor witteboordendaders geen beschermende factoren. Veel witteboordencriminaliteit wordt juist gepleegd in de context van legitieme werkzaamheden. De relatie tussen werk en criminaliteit ligt dan ook veel complexer dan we op basis van de RISC zouden kunnen denken (Van Erp e.a., 2011)

5 Inkomen en omgaan met geld – In lijn met schaal 4 moet een hoog inkomen worden beoordeeld als een risicofactor. Het weggeven van een aanzienlijk deel van dat inkomen aan goede doelen moet worden beschouwd als het kweken van goodwill – niets minder dan een *cover up* voor strafbaar gedrag (zie zaak Madoff).

6-7 Relaties – Hoewel Madoff zijn decennialange fraudedelict kon begaan vanwege een netwerk van ingewijden dat alle kenmerken had van een *secret society*, is tevens kenmerkend dat witteboordendaders juist heel goed zijn ingebed in sociale groepen en netwerken (Van de Bunt, 2010). Zij genieten een uitzonderlijke goede reputatie en veel vertrouwen, wat zich tevens manifesteert in participatie in *high society* en filantropie (ibid.). Niet voor niets zijn witteboordencriminelen ‘trusted criminals’ (Friedrichs, 2009). Na veroordeling zullen netwerk en reputatie goeddeels zijn verdwenen, waarmee mogelijk ook de gelegenheidsstructuren voor delictgedrag wegvallen (Podgor, 2007). Echter, omdat het onderhouden van veel en goede relaties eerder geen beschermende factoren waren maar juist het delict mogelijk maakten (Van de Bunt, 2010), moeten alarmbellen gaan rinkelen wanneer de veroordeelde succesvol is in het weer opbouwen van een zakelijk netwerk.

8-9 Drugs-/alcoholgebruik – Onderzoek naar verschillen tussen straatcriminelen en witteboordencriminelen geeft hierover geen uitsluitel (Benson & Moore, 1992; Ragatz e.a.,

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

2012). Volgen we Gottfredson en Hirschi (1987) dan moet worden aangenomen dat deviant gedrag – waaronder drugs- en alcoholgebruik maar ook roken, ontslag nemen, scheiden, promiscuïteit en snelle auto's (p. 960) – een onderliggende algemene neiging tot criminaliteit verraadt, namelijk lage zelfcontrole. Volgens Gottfredson en Hirschi geldt dit voor alle type daders, maar de algemene geldigheid van de zelfcontroletheorie is twijfelachtig (zie onder Denkpatronen).

10 Emotioneel welzijn – Niet een laag zelfbeeld maar Machiavellisme, overmoed, egoïsme en narcisme zijn risicofactoren (zie voor verwijzingen Simpson, 2013, p. 317; zie ook Blickle e.a., 2006). Shover (2007) benadrukt de rol van arrogantie en een *sense of entitlement* dat aan kinderen die opgroeien in sociaaleconomisch succesvolle gezinnen worden meegegeven. *Sense of entitlement* slaat op een overtrokken denkbeeld van iemand over zichzelf dat hij of zij uniek is en bijzondere behandeling verdient, wat wel wordt gemeten in bestaande tests voor criminele denkbeelden (Ragatz et al, 2012). Ook psychopathie en neuroticisme kunnen als risicofactoren worden meegenomen (Ragatz e.a., 2012; Listwan e.a., 2010).

11 Denkpatronen – Volgens Gottfredson en Hirschi (1987) is hun zelfcontroletheorie, waarbij impulsiviteit een belangrijke rol speelt, van toepassing op alle typen criminelen, waaronder witteboordencriminelen. Plausibel, als we aannemen dat hebzucht verwant is aan het najagen van kortetermijnbevrediging (Benson & Moore, 1992, p. 252). Lage zelfcontrole strookt echter niet met de uitvoering van werktaken van mensen in witteboordenfuncties, die vaak vraagt om gedetailleerde planning en waarbij beloningen en successen veelal op de lange termijn worden verkregen (Simpson, 2013; Geis, 2000). Ook de lange duur van delicten en het uitblijven van ontdekking kan duiden op een hoge mate van zelfcontrole. Onderzoek wijst uit dat witteboordendaders juist een hoge behoefte hebben aan controle (Simpson, 2013, p. 317). Bij het meten van zelfbeheersing moet worden meegenomen dat deze neigingen mogelijk worden verhuld door gewiekste neutralisatietechnieken en hoge veranderingsbereidheid (zie onder Houding). Witteboordendaders zijn vaak uitermate sociaal vaardig (zie onder Relaties),

12 Houding – Veel onderzoek naar witteboordencriminaliteit wijst op de belangrijke rol van neutralisatietechnieken (Benson, 1985; Stadler & Benson, 2012). Shover (2007) betoogt dat deze daders vanwege hun culturele kapitaal verbaal en retorisch sterk zijn, waarmee zij een groter en meer divers repertoire aan rechtvaardigingen hebben. Bij het afnemen van de RICH

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

moet men dus bijzonder waakzaam zijn voor misleiding. Anders dan mensen die opgroeien in kansarme gezinnen met laagopgeleide ouders, zijn mensen die opgroeien in kapitaalkrachtige gezinnen gewend om uitgebreide en complexe interpretaties van hun motieven te presenteren (ibid., p. 94). Verwacht kan worden dat witteboordendaders zich bovenmatig bereid tonen te veranderen. Vanuit hun professionele functies zijn zij gewend te praten over motivatie, kansen, uitdagingen, verbetering. Zij beheersen bovendien de kunst van zelfreflectie waarmee zij hun veranderingsbereidheid effectief kunnen onderbouwen. Vanuit hun opvoeding zijn hoogopgeleide mensen bovendien gewend aan sterke competitie en zij zullen dan ook gedreven zijn om te bewijzen dat zij zichzelf kunnen verbeteren (ibid.). Voor termen die de alarmbellen moeten doen gaan rinkelen, kunnen de populaire managementboeken worden geraadpleegd.

Beschermende factoren – In sommige instrumenten worden niet alleen risicofactoren in kaart gebracht maar ook beschermende factoren. In dat licht is het belangrijk mee te nemen dat witteboordendaders criminaliteit plegen niet alleen *dankzij* allerlei ‘beschermende’ factoren maar ook *ondanks* deze factoren. Ondanks de goede financiële en maatschappelijke positie van deze individuen, plegen zij criminaliteit. Een omgekeerde schaal voor deze factoren zou dit tot uitdrukking kunnen brengen.

Discussie: naar klasse-sensitieve risicotaxatie

Mocht de lezer geen heil in zien in mijn voorstel voor het RICH-instrument, al was het maar om de praktische reden dat er zo weinig witteboordendaders voor de rechter verschijnen en het dus moeilijk zal zijn zo’n instrument te valideren, dan hoop ik dat mijn voorstel een denkoefening kan zijn. In elk geval hoop ik te kunnen overtuigen dat het karakteriseren en toepassen van de RISC en vergelijkbare instrumenten als ‘algemene’ risicotaxatie-instrumenten problematisch is: zij zijn toegespitst op een daderpopulatie die relatief vaak kampt met sociaaleconomische achterstanden. Door het instrument te kenmerken als algemeen toepasbaar wordt de illusie gewekt dat het neutraal en daarmee klassenblind is. Als risicotaxatie mede de straf bepaalt dan zullen kansarme veroordeelden worden benadeeld en geprivilegieerde veroordeelden worden bevoordeeld. Dat maakt de RISC ongeschikt voor toepassing op een algemene populatie veroordeelden. Immers, hoewel de populatie die door

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

een rechter wordt veroordeeld disproportioneel vaak een kwetsbare sociaaleconomische positie heeft, geldt dat niet voor alle veroordeelde individuen. Wanneer de risicoscore strafverhogend of strafverlagend werkt dan zal de RISC bijdragen aan ongelijke bestraffing op basis van sociaaleconomische status. Om die reden pleit ik ervoor risicotaxatie niet te gebruiken voor beslissingen over de hoogte en duur van de straf.

Ten behoeve van het inventariseren van probleemgebieden en geschikte behandelingsprogramma's is risicotaxatie minder problematisch, hoewel ook dan moet worden gewaakt voor het structureel onterecht classificeren van gemarginaliseerde individuen als 'hoog risico'. Maar ook dan blijft de vraag hoe zinvol het is om een klasse-sensitief instrument zoals de RISC te gebruiken voor individuen die vanuit heel andere criminogene factoren hun criminele daden pleegden. Sociaaleconomische *needs* – in de strikte betekenis – spelen bij veel straatcriminelen wel, bij witteboordendaders niet. Als we de RISC afnemen bij daders die een respectabele en hoge sociaaleconomische status genieten dan worden de werkelijke risicofactoren ofwel over het hoofd gezien ofwel verkeerd ingeschat, waardoor een behandelingstraject ineffectief zal zijn. Het is zeer waarschijnlijk dat op basis van de RISC wordt gedacht dat een witteboordendader weinig behandeling nodig heeft: de 3 w's – wonen, werk en wederhelft – zijn meestal op orde. Maar de aard en duur van de gepleegde delicten en de criminogene omstandigheden suggereren anders. Nogmaals, de zogenaamde beschermende factoren werkten voor deze personen niet beschermend, en daar kan dus ook in het reclasseringstraject niet vanuit worden gegaan.

Om terug te keren naar Madoff: al zou hij na een aantal decennia in de gevangenis vrijkomen dan zal de gelegenheid om vergelijkbare criminele handelingen te verrichten goeddeels verdwenen zijn. Over de Amerikaanse context schrijft Podgor (2007) dat de deuren van de countryclub meestal gesloten blijven voor de veroordeelde na terugkeer in de maatschappij en rechters leggen doorgaans een beroepsverbod op, waarmee de gelegenheid om soortgelijke delicten te plegen goeddeels verdwijnt. Illustratief is dat geen van Madoffs vrienden, familieleden of andere betrokkenen zich geroepen voelde de rechter in te lichten over het goede karakter of de goede daden van de man (NYT, 2009). Voor Podgor is dit reden te pleiten tegen de draconische straffen die in Amerika worden opgelegd aan witteboordendaders. De straf is vanwege de *collateral consequences* al effectief genoeg, zowel met oog op vergelding als met oog op preventie, zou je kunnen stellen. Ik zie in Podgors op zich steekhoudende

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

---

redenatie vooral ook een argument tegen draconische straffen voor veroordeelden die wel hoog scoren op allerlei criminogene factoren voor straatcriminaliteit. Immers, de bijkomende gevolgen van straffen voor straatcriminelen zijn mede de oorzaak van het voortbestaan van criminogene *needs*: de vele wettelijke restricties voor veroordeelden in de V.S. belemmeren het volgen van een opleiding en vinden van werk en woning (LAC, 2009) – allemaal factoren die worden gezien als cruciaal voor succesvolle *desistance*. Op basis van risicotaxatie zwaardere straffen opleggen aan mensen die toch al kampen met kansarmoede is vanuit het perspectief van preventie hoogst onverstandig, en vanuit het perspectief van vergelding moeilijk te verdedigen vanwege de extra uitsluitende werking van de straf.

In Nederland worden überhaupt niet zulke draconische straffen opgelegd – voor straatcriminaliteit noch voor witteboordencriminaliteit – en ook de *collateral consequences* van straffen zijn voor veroordeelden alhier kleiner. Nederlandse rechters lijken de bijkomende schade van de ‘maatschappelijke val’ juist mee te nemen als strafverlagende factor (Van Eijk, 2105). Of Nederlandse rechters in hun overweging ook meenemen dat als gevolg van de veroordeling van witteboordendaders de gelegenheid voor crimineel handelen goddeels wegvalt zal moeten worden onderzocht. Algemeen kan worden gesteld dat 25 jaar na Henk van de Bunts conclusie dat de strafrechtspleging ‘sterk selecteert ten nadele [van] de opzichtige criminelen en de gewone straatcriminaliteit’ (1992, p. 12) het strafrecht de ‘gewone straatcrimineel’ nog altijd lijkt te benadelen – of de witteboordencrimineel lijkt de bevoordelen (zie ook Rovers, 1999). Zonder nu direct de beladen term ‘klassenjustitie’ weer van stal te halen moet er in wetenschap en praktijk aandacht blijven voor mogelijke onbedoelde gevolgen van ogenschijnlijk rationele en neutrale processen van *people processing*. Ik hoop dat deze bijdrage inspiratie biedt om de rol van risicotaxatie in de straftoemeting – van boordloze daders tot witteboordendaders – kritisch tegen het licht te houden.

Referenties

Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct*. Londen: Routledge.

Beckers, J. (2017). *Tussen ideaal en werkelijkheid: een empirische studie naar de strafrechtelijke aanpak van organisatiecriminaliteit in Nederland*. Dissertatie EUR.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Bennett, T., & Holloway, K. (2009). The causal connection between drug misuse and crime. *British journal of criminology*, 49(4), 513-531.

Benson, M. L. (1985). Denying the guilty mind: Accounting for involvement in a white-collar crime. *Criminology*, 23(4), 583-607.

Benson, M. L., & Moore, E. (1992). Are white-collar and common offenders the same? An empirical and theoretical critique of a recently proposed general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29(3), 251-272.

Blickle, G., Schlegel, A., Fassbender, P., & Klein, U. (2006). Some personality correlates of business white-collar crime. *Applied Psychology*, 55(2), 220-233.

Braithwaite, J. (1991). Poverty, power, white-collar crime and the paradoxes of criminological theory. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 24(1), 40-58.

Brennan T, Dieterich W and Ehret B (2009). Evaluating the predictive validity of the COMPASrisk and needs assessment system. *Criminal Justice and Behavior* 36(1), 21-40.

Bunt, H. van de (2010). De stilte rondom Madoff. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(1), 19.

Bunt, H. van de (1992) Selectiviteit in de strafrechtspleging. In *Studieboek rechtssociologie* (pp. 1-13). Heerlen: Open Universiteit.

Clauss, P., Roncalli, T., & Weisang, G. (2009). Risk management lessons from Madoff fraud. *International Finance Review*, 10, 505-543.

Croall, H. (2007). Victims of white collar and corporate crime. In Davies, P., Francis, P. & Greer, C. (red.) *Victims, Crime and Society* (pp. 78-108). Londen: Sage.

Eijk, G. van (2015). Sociaaleconomische ongelijkheid en het strafrecht: aanzet tot discussie. *Proces*, 94(5), 282-287.

Eijk, G. van (2016). Socioeconomic marginality in sentencing: The built-in bias in risk assessment tools and the reproduction of social inequality. *Punishment & Society*, doi:1462474516666282.

Erp, J. van, Geest, V. van der, Huisman, W., & Verbruggen, J. (2011). Criminaliteit en werk. *Tijdschrift voor Criminologie*, 53(2), 71.

Friedrichs, D. O. (2009). *Trusted Criminals. White Collar Crime in Contemporary Society*. Cengage Learning.

Goddard, T., & Myers, R. R. (2016). Against evidence-based oppression: Marginalized youth and the politics of risk-based assessment and intervention. *Theoretical Criminology*, doi:1362480616645172.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaaningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Hannah-Moffat, K. (2009). Gridlock or mutability: Reconsidering "gender" and risk assessment. *Criminology & Public Policy*, 8(1), 209-219.

Hannah-Moffat, K. (2015). The Uncertainties of Risk Assessment. *Federal Sentencing Reporter*, 27(4), 244-247.

Hannah-Moffat, K., & Maurutto, P. (2010). Re-contextualizing pre-sentence reports Risk and race. *Punishment & Society*, 12(3), 262-286.

Hawton, K., & Haw, C. (2013). Economic recession and suicide. *British Medical Journal*, 347, f5612.

Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1987). Causes of white-collar crime. *Criminology*, 25(4), 949-974.

Holtfreter, K., & Cupp, R. (2007). Gender and risk assessment the empirical status of the LSI-R for women. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(4), 363-382.

Knaap, L. M. van der, Alberda, D. L., Oosterveld, P., & Born, M. P. (2012). The predictive validity of criminogenic needs for male and female offenders: comparing the relative impact of needs in predicting recidivism. *Law and Human Behavior*, 36(5), 413.

LAC (2009). After Prison: Roadblocks to Reentry, *Legal Action Center*, <http://lac.org/roadblocks-to-reentry/> (geraadpleegd op 2 april 2017).

Listwan, S. J., Piquero, N. L., & Van Voorhis, P. (2010). Recidivism among a white-collar sample: does personality matter? *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 43(1), 156-174.

Monahan, J., & Skeem, J. L. (2013). Risk redux: The resurgence of risk assessment in criminal sanctioning. *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper*, (2013-36), <https://ssrn.com/abstract=2332165>.

NYT (2009). Madoff Is Sentenced to 150 Years for Ponzi Scheme, *New York Times*, 29 juni, <http://www.nytimes.com/2009/06/30/business/30madoff.html> (geraadpleegd op 2 april 2017).

Onna, J. H. van, Geest, V. R. van der, Huisman, W., & Denkers, A. J. (2014). Criminal trajectories of white-collar offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 51(6), 759-784.

Podgor, E. S. (2007). The challenge of white collar sentencing. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 97(3), 731-759.

Poortinga, E., Lemmen, C., & Jibson, M. D. (2006). A Case Control Study: White-Collar Defendants Compared With Defendants Charged With Other Nonviolent Theft. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 34(1), 82-89.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Ragatz, L. L., Fremouw, W., & Baker, E. (2012). The psychological profile of white-collar offenders demographics, criminal thinking, psychopathic traits, and psychopathology. *Criminal Justice and Behavior*, 39(7), 978-997.

Robinson G (2003). Implementing OASys: Lessons from research into LSI-R and ACE. *Probation Journal* 50(1), 30–40.

Rovers, R. (1999). *Klassenjustitie*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Sampson, R. J., & Bartusch, D. J. (1998). Legal cynicism and (subcultural?) tolerance of deviance: The neighborhood context of racial differences. *Law and society review*, 777-804.

Schuyt, C. J. M. (1983). Rechtvaardigheid en effectiviteit in de verdeling van de levenskansen: een rechtssociologische beschouwing. In *Tussen macht en moraal* (pp. 43-69). Alphen aan den Rijn: Samson.

Shover, N. (2007). Generative worlds of white-collar crime. In Pontell, H. & Geis, G. (red.) *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (pp. 81-97). New York: Springer.

Silver, E. (2000). Actuarial risk assessment: Reflections on an emerging social-scientific tool. *Critical Criminology*, 9(1-2), 123-143.

Simpson, S. S. (2013). White-collar crime: A review of recent developments and promising directions for future research. *Annual Review of Sociology*, 39, 309-331.

Stadler, W. A., & Benson, M. L. (2012). Revisiting the Guilty Mind. The Neutralization of White-Collar Crime. *Criminal Justice Review*, 37(4), 494-511.

Sutherland, E. H. (1940). White-collar criminality. *American sociological review*, 5(1), 1-12.

The Guardian (2016) Theft of sausage and cheese by hungry homeless man 'not a crime', The Guardian (3 mei), geraadpleegd op 17 januari via <https://www.theguardian.com/world/2016/may/03/theft-sausage-cheese-hungry-homeless-man-not-crime-italy>

Van Voorhis, P., Wright, E. M., Salisbury, E., & Bauman, A. (2010). Women's Risk Factors and Their Contributions to Existing Risk/Needs Assessment. The Current Status of a Gender-Responsive Supplement. *Criminal Justice and Behavior*, 37(3), 261-288.

Wermink, H., Wingerden, S. van, Wilsem, J. van, & Nieuwbeerta, P. (2015). *Etnisch gerelateerde verschillen in de straftoemeting*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Wingerden, S. van, Wilsem, J. van, & Moerings, M. (2014). Pre-sentence reports and punishment: A quasi-experiment assessing the effects of risk-based pre-sentence reports on sentencing. *European Journal of Criminology*, 11(6), 723-744.

Eijk, G. van (2017). Hoe scoort Bernie Madoff op de RISC? Pleidooi voor klasse-sensitieve risicotaxatie van boordloze daders en witteboordendaders. In R Staring, R van Swaeningen & K van Wingerde (Eds.), *Over de muren van stilzwijgen. (Liber amicorum Henk van de Bunt)* (pp. 241-254). Den Haag: Boom.

Wingerden, S. van, Wilsem, J. van, & Johnson, B. D. (2016). Offender's personal circumstances and punishment: Toward a more refined model for the explanation of sentencing disparities. *Justice Quarterly*, 33(1), 100-133.